

İNSANIN MAHİYETİ VE RUHU

Muhittin BAĞÇECİ
(Prof. Dr.), Erciyes Ü. İlahiyat F.
bagceci@erciyes.edu.tr

İnsan ile diğer canlılar arasında mahiyet farkı vardır. İnsanın canından başka bir de ruhu vardır. Ruhun mevcudiyeti akli ve nakli deliller ile ispat edilir. İnsanın düşünmesi, yaptıklarını bilmesinin şuurunda olmasının kaynağı ruhudur. Beyin maddesi, düşünen ruhun aletidir. İnsan ölünce ruhu yok olmaz. Ahirette bedeni diriltilince, ruhu iade edilir. İnsan ruhu olduğu için yaptığı işlerden sorumludur.

Anahtar Kelimeler: Ruh, nefis, can, hayat, akıl, vicdan, şuur, sorumluluk, kelimalar, Kur'an, hadis, ölüm, uyku.

Giriş

Tarih boyunca, insanın mahiyeti, insanda ruhun varlığı ve ruhun mahiyeti gibi konular kafaları kurcalamış ve bu konularda insanoğlu daima gerçeğin ne olduğunu arama çabası içerisine girmiştir. Eski Yunan Felsefesinden tutun da günümüzdeki modern felsefe akımlarına kadar, en ilkel dinlerden, en gelişmiş dinlere, semavi olmayan dinlerden semavi olan dinlere ve nihayet İslamiyet'e kadar her tür düşünce sistemi ve din bu konularla yakından ilgilenmiş ve kendilerine göre bir cevap vermişlerdir.

Biz bu makalemizde hem ruhun varlığı ve mahiyeti ile ilgili düşüncelerimizi okuyucularla paylaşmak, hem de "Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu"¹ isimli tez üzerinde bazı eleştiri ve tenkitlerde bulunmayı düşündük.

1. İnsan Nedir?

"İnsan nedir?" sorusunu sordüğümüz zaman, bu sorunun cevabını herkesin bildiğini sanırız. Fakat insan hakkında bilgimiz azdır. Biyolojik açıdan insan, diğer canlılar gibi çeşitli elementlerden teşekkül etmiş, canlı bir varlıktır. Bu elementlerin %98 i çokluk sırasına göre, O, C, H, N, P, S'dir. Ca, K, Na, Mg ise %1,3'ünü, geriye kalan elementler ise %0, 7'sini oluştururlar.²

İnsan vücudunda çok olan elementlerden lipid (yağ), karbon hidrat, protein

1 Erkan Yar, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.

2 Mutahhar Yenson, *İnsan Biokimyası*, İstanbul, 1981, 7.

ve nükleik asit molekülleri tertiplenmiş ve bunların organize edilmesinden hücreler ve hücrelerden doku, kas ve organlar vücuda getirilmiştir. Bu sebeple, vücutta pek çok kimyasal ve fiziksel olaylar ve değişmeler cereyan eder. Kaldı ki, bunun yanında zaman içinde arka arkaya vukua gelen bu fizyolojik olaylardan başka bir takım ruhi hadiseler daha vardır. Fizik ve kimya kanunlarına irca edilemeyen bu olaylar arasında; şuur, bilgi sahibi olmak, benlik ve irade yer alır.

İnsanla hayvan arasında şekil farkından başka bir de mahiyet farkı mevcuttur. Mesela bilinçlilik (şuurluluk), bilmek, anlamak, düşünmek gibi yetilerle donatılmış olan insan, bilip anlayanın ve düşünenin kendisi olduğunun farkında ve bilincindedir. Yine insan, iradeli hareket edendir. İnsan kendisi ve dış alan hakkında sorular sormakta ve bunlara cevaplar arayıp bilgi sahibi olmaktadır. Fakat hayvanlar için durum çok farklıdır. Hayvanlar, hayatını koruma, beslenme, neslini koruma iç güduları ile donatılmış ve çevrelerine intibak edecek şartlarda yaratılmıştır. Örneğin soğuk veya sıcak bölgelerde yaşıyorsa vücut yapıları bunlara göre ayarlanmıştır. İnsan, tabiatta bedenen çok zayıf olarak yaratılmıştır. Fakat akli sayesinde insan, hayvanlardan binlerce kez daha kuvvetli hale gelir, gıdasını bulabilir, ısınabilir, uçabilir. İnsan akli sayesinde yaptığı makinelerle, havasız uzaya gidebilmektedir. İşte insanları hayvanlardan ayıran bu özellik ve kabiliyetler, onun ruha sahip bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır.

Çoğunlukla İslam alimleri, ruh ve nefis kelimelerini birbirlerinin yerlerine farklı anlamlarda kullanmışlardır. Gazzali de dahil olmak üzere mutasavvıflar, canlılık faaliyetlerini idare eden hayvani ruha (cana) nefis; filozoflar ise düşünme, şuur, bilgi edinme ve seçip tercih etme gibi işleri yapan ruha "Nefs-i Natika" ismini vermişlerdir.³ Aristocu felsefede ruh (hayvani ruh), nefsin emrinde canlılık aracı kabul edilmiştir. Bazı kelimeler de ruhu, can anlamında kullanmışlardır. Kalp, ruh, mutmainne, kelimelerinin hepsi nefis-i natika veya insani ruh anlamında kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de de nefis, insanlık nefsi ve canlılık nefsi anlamlarında kullanılmıştır.

"Her bir nefse ve onu düzenleyene (Allah'a), sonra da ona hem kötülüğü anlamayı hem de ondan sakınmayı ilham eden Allah'a ant olsun ki, onu tertemiz yapan, muhakkak umduğuna ermiştir."⁴ Ayetlerinde *nefis*, insani ruh anlamına gelir.⁵ Buna karşılık, "Nefislerinizi (canlarınızı) çıkarın. Bu gün rüsvaylık azabıyla cezalandırılacaksınız."⁶ ayetinde ise *nefis*, can anlamına gelir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de "Ruh" kelimesi nefsin buyruğunda olan bir canlılık aracı manasında kulla-

3 Zemahşeri, *Keşşaf*, Kahire, 1986, IV, 131; Gazzali, *el- İktisad fi'l- İtikad*, Beyrut, 1988/1409, 135; *er-Risaletu'l- Ledünniye*, Mısır, 1328, 8 vd.; Seyyid Şerif el- Cürcani, *Tarifat*, Nefis ve Ruh Kelimeleri, t.y., y. y. , 112, 243-244; Kuşeyri, *Risale*, Kahire, 1972, II, 306-308.

4 Şems/ 7-9.

5 Gazzali, *er- Risaletu'l- Ledünniye*, 8.

6 En'am/ 93.

nılmayıp, düşünme, şuur (bilinç), irade ve bilgi edinmenin kaynağı anlamında kullanılmıştır.

Kur'an'da Allah insan hakkında şöyle der: "And olsun ki, biz Adem oğullarını üstün bir şeref ve yücelik sahibi yaptık. Onları çeşitli nakil araçları ile karada ve denizde taşıdık. Onlara güzel rızıklar verdik. Onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık."⁷ İşte bu ayette insana verilen üstünlük alametleri, akıl, vicdan ve hür iradedir.

İnsan kainatın (bütün varlıkların) bir nüshası (özeti) olarak yaratılmıştır. İnsan bedeninde (radyoaktif elementler hariç) bütün elementleri taşıdığı gibi, hayvanların canı yanında meleklerin ve cinlerin ruhunu da taşır. Yani maddi ve manevi kainatta bulunan şeyler insana verilmiştir. Hz. Ali'ye nisbet edilen ve bir çok kimsenin bildiği şu söz, bunu ifade eder. "Sen kendini küçük bir cisim mi zannedersin? Halbuki senin vücudunda büyük bir alem dürülmüştür."

Kur'an'da ruhun varlığından bahseden ayetlerden biri de şudur: "Sana ruhu sorarlar. De ki, ruh Rabbimin emrindedir. (onun emriyle husule gelmiş bir şeydir.) Size (ona dair) az bir bilgiden başkası verilmemiştir."⁸ Ruh, duyularla hissedilmeyen, manevi bir varlık olduğu için, biz onun mahiyetini kavrayamayız. Fakat "şuurlu olmak, üzölmek, sevinmek" gibi fiillerle insanda ruhun mevcudiyetini anlar ve biliriz.

Kur'an'da insana ruhun verildiği şöyle anlatılır: "Sonra O (Allah), bunun (insanın) neslini (zürriyetini) hakir bir sudan oluşan nutfeden yaratmıştır. Sonra onu düzeltip tamamladı ve içine ruhandan üfürdü..."⁹

Peygamberimiz "Sizden birinizin yaratılışı ana karnında 40 günde toplanır. Sonra o kadar zaman içinde asılı kan pıhtısı halini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde hilkati belli belirsiz bir çiğnem ete dönüşür. Sonra bir melek gönderilir de ona ruh üfler."¹⁰

Görüldüğü gibi gerek Kur'an'da ve gerekse Hadislerde geçen "ruh" kelimesinin anlamları bize, ruhun varlığının bir gerçek olduğunu, mahiyetinin ise tartışıldığını göstermektedir.

Sayın Dr. Erkan Yar'ın "Ruh ve Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu" isimli çalışmasına baktığımızda ruh ile ilgili görüşlerinin özeti şöyledir:

"İnsan zaman içerisinde başlangıcı olan ve bir mekanda bulunan, cinsine özgü canlı bir organizmadır. Bu organizma çeşitli fiilleri gerçekleştirebilecek yapıya

7 İsra/ 70.

8 İsra/ 85.

9 Secde/ 8-9.

10 Müslim, *Sahih*, Kahire, 1374-1375/1955-1956, Kitabu'l- Kader, B. 1, 2036, Buhari, *Sahih*, İstanbul, h. 1315, Kitabu'l- Bed'ül- Halk, B. 6, IV, 78.

sahip organlardan oluşmuştur. İnsan beyni ile düşünür, diğer organlarıyla bu düşüncesine uygun fiiller gerçekleştirir. İnsan bu nitelikteki kuvvetleri kendisinde bulunduran canlı organizma olarak, diğer canlı varlıklardan ayrılır. "Ben" ise, canlı organizmanın ahenkli işleyişi içerisinde oluşan fiziksel, duygusal ve düşünsel fiillerin bütünüdür. Bu bağlamda insan ile diğer canlı varlıklar arasında mahiyet farkı değil, derece farkı vardır."¹¹

İnsanın bu şekilde tarifi, materyalizme kayabilececek bir tanımdır. Mekanik ve diyalektik materyalizme göre de insan, bu şekilde tarif edilir. Fakat araştırmacı, Kur'an'da geçtiği için, ahirette insanın bu dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltileceğini kabul eder. Ancak bunu açıklarken de tutarsızlık sayılabilecek durumlara düşer. İnsanda bedenden ayrı olarak bir ruhun var olmadığını iddia eden bu tezin, Kur'an'a, akla ve ilme ters düştüğünü düşünmekteyiz.

İlmi bir tez gerçekleri kesin delilleriyle ortaya çıkarmak için yazılır. Her hangi bir düşünce, ideoloji ve akımın delilsiz ve doğruluğu ispatlanmamış görüşlerini desteklemek için yazılmaz. İlim delillerle hareket eder. Doğrulamadığını değil, yanlışlığını ortaya koyduğu şeyleri reddeder. Yeni Kelam ilminin, Kur'an'ın nassları ile sabit olan akideyi açıklamada, delaleti kat'i olan nasslarla birlikte, aklın bedihiyyatı ile ilmin kesin verilerine dayanması lazımdır.

Sayın yazar, bu tezinde insanı müstakil ruhsuz ve bir bütün olarak açıklayacağı hipoteziyle, materyalizme kayabilececek bir söylem geliştirmiş görünüyor. Kelamcı, bindiği dalı kesmemeli, Kur'an'ın ışığında ilmi delillere dayanarak, polemik yapmak yerine, daha tutarlı sonuçlara ulaşmalıdır.

Yazar, adı anılan tezinde: "Peygamberlerin beşer olduklarını ve diğer insanlar gibi öldüklerini ve yok olduklarını" belirtmektedir. "Her nefis ölümü tadacaktır." ayeti ise, "İnsanların öldükleri ve yok olduklarını belirtmektedir." diyor.¹²

Kelamcılar ruhun mahiyeti ve insanın hakikatinin belirlenmesinde, yaşadıkları zamanlarında doğru bir metot sayılan mantıki ihtimallerden birine dayanarak görüşlerini belirtmişlerdir. Kelamcılar'dan, Nazzam ve el- Cüveyni "Ruh mahiyet itibariyle görülen insan cesedinden başka, gül suyunun güle ve yağın zeytine nüfuzu gibi bedene sirayet etmiş bir latif cisimdir. Bu latif cisim çözülme, dağılma, parçalanma ve değişmeyi kabul etmez. Bu latif cisim dileyen ve düşünen bir varlıktır." demişlerdir.¹³ Diğer taraftan Gazzali, Ragıp el- İsfehani, Amidi, Muammer b. Abbad es- Sülemi, Razi, Şeyh Müfid gibi İslam bilginleri ve ayrıca Kerramilerin ve mutasavvıfların çoğu, İslam filozofları, ruhu "soyut bir varlık ve duyularla hissedilmeyen bir cevher olarak kabul etmişler ve bedeni tedbir ve tasarruf eden, düşünen ve

11 Erkan Yar, a.g.e., 205.

12 Bkz. a.g.e., 100.

13 Razi, *Mefatihü'l- Gayb*, İstanbul, 1307-1308, V, 648; Teftazani, *Şerhu'l- Makasid*, İstanbul, h. 1305 II, 30 vd.; Kadî Nasiruddin el- Beydavi, *Tavaliu'l- Envar*, Beyrut, 1991/1411, 150.

serbestçe işlerini dileyendir." demişlerdir.¹⁴

Kelamcılar ruhun mahiyeti hakkındaki nazariyye ve görüşlerinde birbirlerinden uzaklaşmışlardır. Fakat hiçbirisi insan öldükten sonra ruhun bekasını inkar etmemiştir. Çünkü bu konuda pek çok ayet ve hadis vardır. İslam alimlerinden can (nefis) ve hayata ruh diyenler de olmuştur. Bunlara göre hayat, arazdır. İnsan ölünce canı (hayvani nefsi) ve hayatı yok olacaktır.¹⁵

Sayın Dr. Yar, anılan çalışmasında, ruhun mahiyeti hakkında bazı kelamcıların görüşlerine yer vermiştir.¹⁶ "Ebu'l- Huzeyl'e göre ruh, arazlardan bir arazdır ve cesedi terk etmesinin hemen ardından fena bulur." denilmektedir.¹⁷ Halbuki Eş'ari'nin naklettiğine göre, Ebu'l- Huzeyl'in görüşü şöyledir: "Nefis, ruhtan başka bir manadır. Ruh da hayattan başkadır. Hayat ona göre arazdır. O dedi ki, insanın uyku halinde hayatı (canı) değil de ruhu ve nefsi alınır. O, bu görüşüne 'Allah, ölenin ölümü anında ve ölmeyenlerin de uykusunda nefislerini (ruhlarını) alır. Ölümüne hükmettiği kişinin ruhunu tutar. Diğerini de muayyen bir vakte kadar salıverir."¹⁸ ayetini şahit getirir"¹⁹ Demek ki, Ebu Huzeyl'e göre insanın canı yok olur, ruhu kalır.

Dr. Erkan Yar, "Eş'ari ve Bakillani de ruhu araz olarak kabul ettiklerinden, bedenlerin ölümüyle birlikte ruhun yok olduğu görüşünü kabul ederler. Ebu'l- Huzeyl ve onun gibi düşünenler ruhun iki zamanda baki kalmayan araz değil de cevher olduğunu yadsıdıklarından, ruh ve nefsin hayattan ibaret olduğu görüşünü kabul etmiş olmaktadır." demektedir.²⁰ Halbuki bunun için kaynak gösterilen Nihayetü'l- İkdâm'da, "Eş'ari, ruh ve nefis konusunda Mu'tezileye muvafakat eder."²¹ diyor. Mutezile'nin çoğunluğu da hayatın ölümle yok olduğunu ama ruhun baki kaldığını kabul eder. Bakillani'nin ismi, sayın araştırmacının verdiği kaynakta hiç geçmemektedir. Bakillani'ye göre de ruh bakidir. Araz olan can ve hayat yok olur.²²

Sayın Yar, yine "Başta Allaf olmak üzere, Eş'ari ve onu takip edenlerin ruhun yok olduğunu ileri sürdüklerini" tekrarlamıştır.²³ Halbuki araştırmacının zikrettiği kimseler, hakkında varid olan ayet ve hadisler sebebiyle, ruhun bekasını kabul etmişler ama ruhun mahiyeti hakkında konuşmamışlardır. Yalnız hayatı (canı), araz saymışlardır. Fahrettin Razi Tefsir-i Kebir'inde, "Ruhun araz olduğunu hiçbir akıl

14 Aynı eserler ve Aynı yerler.

15 Bkz. Gazali, *er- Risaletu'l- Ledunniye*, Mısır, 1972, 306-330; *Kitabu'l- Mazmuni's- Sagir*, Mısır, 1328, s. 96; *Ta'rifât*, "Ruh" ve "Nefis" kelimeleri, 112, 243-244.

16 Bkz. Erkan Yar, a.g.e., 40-52.

17 Erkan Yar, a.g.e., 88.

18 Zümer/ 42.

19 Bkz. Eş'ari, *Makâlatu'l- İslamiyyin*, (Tahk: Ritter), İstanbul, 1929, 337.

20 Erkan Yar, a.g.e., 88.

21 Şehristani, *Nihayetü'l- İkdâm*, Beyrut, 1990, 329.

22 İbnu'l- Kayyim el- Cevzi, *er- Ruh*, s. 177, Bağdat, 1985.

23 Erkan Yar, a.g.e., s. 175.

sahibi iddia etmemiştir. Yalnız 'ruh insan nev'inin mizacının itidalinden ibarettir.' diyen tabiatçılar ruhun araz olduğu fikrini ileri sürmüşlerdir." demektedir.²⁴

Erkan Yar, Kur'an'da "Sonra onu (rahimde) düzeltip tamamladı ve içine ruhundan üfürdü."²⁵ ayetindeki Allah'ın ruh üflemesinin anlamını, "Onu canlandırması yani, insan olarak kabul edilen bir varlığın meydana gelmesidir."²⁶ diyerek, yorumluyor. Halbuki insan ana karnında iken canlıdır. Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği sahih hadiste ana karnında 120 gün geçtikten sonra bir melek gönderilerek, insana ruhun üflendiği açıkça ifade edilir.²⁷ Demek canlı olan ve 120 gününü doldurmuş olan cenine ruh üfleniyor yani veriliyor.

Sayın araştırmacı yine sözlerinin devamında "Burada üfleme, her şeyden önce Allah'ın emrini ifade eder. Nitekim insanın yaratılışı sırasında meydana gelen üfleme sembolik olarak da anlaşılmalıdır."²⁸ diyor. Halbuki ruh, Allah'ın emriyle verilir. İnsana verilen bu ruh, hayvana verilmez. Ayette insan ana karnında iken ruhun üflenmesi sembolik bir ifade olmayıp hakikattir.

"İnsanın Bütünlüğü Sorunu"nu ele alan bu çalışmada "Ruhun bedeni terk ettikten sonra varlığını muhafaza etmesi şeklindeki ölümsüzlük anlamlarının Kur'an kaynaklı kanıtlara sahip olduklarını söylemek mümkün değildir." dindikten sonra "Her nefis ölümü tadacaktır."²⁹ ayetinde ifade edilmek istenen anlamın da "Ruhsuz olan bedenin ölmesi" manasında olduğu ifade edilmektedir.³⁰ Ayetin meali "Her nefis (ruh) ölümü tadacaktır (zaikatün)." şeklindedir. Arapça ibaresinde tatmayı ifade eden "zâika" kelimesi kullanılmıştır. Tatmak, canlı ve şuurlu bir varlık için kullanılır. Nefsin ölümü tatması, bizzat bedeninin ölümünü duymasıdır.

Yazar, yukarıda naklettiğimiz ifadelerine, eklediği dipnotunda "Bu düşüncenin genel olarak Kur'an'ın insanın ölümü hakkında sunduğu anlayışla çelişik olması bir yana, tatmak fiilinin bu anlama sahip olmadığı, bu fiilin Kur'an'da kullanışlarının tetkikinde görülmektedir."³¹ diyerek, geçmişten günümüze kadar yapılmamış ve üzerinde bir ittifak oluşmamış, kişisel bir takım yorumlar yapmıştır. Halbuki tatmanın (zevk), hakikaten ve mecazen şuurlu ve canlı bir varlığın bildiğimiz hissetmesinden (duymasından) başka bir anlamı yoktur.

Yine sayın Dr. Yar, "Kur'an'da ölüm meleği ve ölüm için görevlendirilen elçilerden bahsedilmekle birlikte doğrudan doğruya Allah'ın insanları öldürdüğünü belirten ifadeler de yer almaktadır." demekte ve buna Zümer/ 42. ayeti misal ver-

24 Fahrettin Razi, *Tefsir-i Kebir*, İstanbul, h. 1307-1308, V, 647.

25 Secde/ 8-9.

26 Erkan Yar, a.g.e., 81.

27 Bkz. 10. Dipnot.

28 Erkan Yar, a.g.e., 81.

29 Al-i İmran/ 149.

30 Erkan Yar, a.g.e., 91.

31 a.g.e., 91.

mektedir. Sonra sözlerine devam ederek "Bu anlatımlardaki melek ve elçiler ile, ölümü gerekli kılan şeyler veya kendisiyle ölüm gerçekleşen Allah'ın kanunlarının kastedildiğini söyleyebiliriz." diyerek, bir yorumda bulunmaktadır.³² Bu yorumuyla insanın ölmek için bir meleğe gerek duymadığını belirtmek ister. Konuyla ilgili dipnotunda, ölüm için, ölüm meleği ve ölüm için görevlendirilen elçiler hakkındaki ayetlerin anlamını verirken de "De ki, sizden sorumlu olan ölüm meleği sizi öldürür."³³, "... Elçilerimiz bir eksiklik yapmadan onu öldürürler."³⁴ şeklinde ifadeler kullanılır.³⁵ Bu ayetlerde geçen kelimeler "Teveff" mastarından muzari olan "yeteveff-fâkum" ve "teveffethü" kelimeleridir. Teveffi, bir nesneyi tamamiyle almak, Hak Teala'nın mahlukunun ruhunu kabz eylemek (almak, tutmak) manasında kullanılır.³⁶ Bu da melek aracılığıyla olur.

Yazar, Allah'ın insanları öldürdüğüne "Allah ölümleri anında insanları (nefs) öldürür."³⁷ ayetini misal vermiştir. Bu ayetin geçmiş alimler ve biraz Arapça bilen herkes tarafından yoruma ihtiyaç bırakmayacak açık anlamı şöyledir: "Allah, ölenlerin ölümleri zamanında, ölmeyenlerin de uykularında ruhlarını (nefslerini) alır. Bu şekilde hakkında ölümüne hükmettiği ruhu tutar. Diğerini de (uykusunda aldığı ruhu) muayyen bir vakte kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek kimseler için (Allah'ın varlığına) delil ve ibretler vardır."³⁸

Tezin 126. sayfasında "Onlar uyku halinde ruhun bedenden ayrıldığını iddia ederler." denilmiş ve bu sayfadaki 129 numaralı dipnotta da "Her şeyden önce bu ayetteki 'enfüs'ü, ruhlar olarak algılamaya imkan yoktur..." diye bir açıklama yapıldıktan sonra "Bu bağlamda bu ayet, Allah'ın ölümleri anında insanları öldürdüğü, yani insanların O'nun ölüm için koyduğu yasaları gereği öldüğü, ölmeyenlerin de kendisi için ölüm yasaları geçerli oluncaya kadar varlığını devam ettirdiği gibi bir anlam çıkar. Ayette uykunun ölüme benzetilmesi, muhatapların bilgisinde olan bir analojinin kullanılmasından ibarettir." diye bir hükümde bulunulmuştur.³⁹

Yazar bu ayete de, kendince bir yorum getirerek, görüşüne uygun bir şekilde mana vermiştir. Halbuki bu ayette "Allah, ölenin ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhunu (nefsini) alır. Ölenin ruhunu tutar, diğerininkini uyanınca salıverir." denilmektedir. Uyuyan insan canlıdır. Yalnız uykusu esnasında şuuru gider. Uyur gezer insanlar da şursuz işler yaparlar, uykularında yaptıkları işlerinin farkında değildirler. Uyandıklarında uykuda yaptıkları işlerin hiçbirini hatırlamaz ve bilmezler. Demek oluyor ki, uyuyan insandan şuurun kaynağı olan ruh gidiyor. Yani

32 a.g.e., 93.

33 Secde/ 11.

34 En'am/ 61.

35 Erkan Yar, a.g.e., 93.

36 Ahmet Asım, *Kamus Tercümesi, Okyanus*, İstanbul, h. 1305, IV, 1221.

37 Zümer/ 42.

38 Zümer/42.

39 Erkan Yar, a.g.e., 126.

uyuyan insandan ruh alındığı için bunun özelliği olan şuur da gidiyor. O halde şuur ve iradeli hareketleri ruhun akıl ve idrak kuvveti ile husule geliyor. Hayvanların uykusu ile insanların uykusunu birbirine karıştırmamak lazımdır. Yazar, zikredilen ayette geçen "İnsanın uykusunda ruhunun alınması" kısmını hazfetmiş, "Uyku ölüme benzetilmiş" diyerek de dayanaksız bir yorum yapmıştır. Eğer insanın bedene bağlı ayrı bir ruhu olmasaydı, sadık rüyaları açıklamak nasıl mümkün olurdu?

Yine tezde, insana ait ayrı bir ruhun olmadığı konusunda, "Halbuki ilahi mesaj içerisinde ruhların ölmezliği lehinde bir kanıt mevcut değildir."⁴⁰ "Kur'an insanın mutlak olarak ahirette dirileceğini ve bu dirilişin yeniden yaratılış şeklinde olacağını belirtir. Yeniden yaratılış ise insanın gerçek manada ruh ve beden olarak yokluğu kabul edildiği takdirde gerçekleşir."⁴¹ "İlahi mesaj ise, bedenden ayrı bir ruh fikrini kabul etmediği gibi, insanın öldüğünü bir hakikat olarak vurgular."⁴² ifadelerine yer verilmiştir. Çalışmanın tamamında, ölümün mutlak yokluk olduğu, baki kalan bir ruhun olmadığı ve ölümlerle insanın tamamen yok olduğu görüşleri, hatalı bir biçimde Kur'an'a dayandırılmaya çalışılmıştır. Halbuki Kur'an'ın bir çok ayeti, insanda ruhun olduğunu belirtir. Ruhun ölmediği hakkında delil olarak gösterebileceğimiz ayetlerden biri de şudur: "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz, bunun farkında değilsiniz."⁴³ Şehitlerin, ruhlarının sevinç ve sürür içinde durdukları hususunda, Allah böyle demiştir. Fakat Sayın Yar, materyalizme kayabileceği bir yaklaşımla "Onlara, ölümler denmemesi, onların fiillerinin yüceliğine ve savaştan geri kalanlarla, onların aynı saygınlık mertebesinde olmadıkları vurgulanarak, taltif edilmelerine işaret eder. Bununla birlikte onların ölümleri ile diğer insanların ölümleri arasında bir mahiyet farklılığından söz edilmez... savaş dışında katledilerek öldürülen insanlar ile savaşta katledilen insanların ölümleri arasında mahiyet farkı yoktur... Fakat onların ölümler olarak nitelendirilmemelerinin nedeni, onların fiillerinin yüceliğindedir."⁴⁴ diyerek, farklı bir yorumu benimser.

Yine aynı şekilde "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler. Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği ile hepsi sevinçli olarak, rızıklanırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış dindarlarına, kendilerine hiçbir korku ve keder yoktur, diye müjde vermek isterler. Onlar, Allah'tan gelen nimet ve fazl (kerem) ile sevinirler."⁴⁵ ayeti de insanın bedeninden ayrı bir ruhunun olmadığı iddiasıyla tamamen farklı bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Halbuki bu ayetler, Allah yolunda öldürülenlerin ruhlarının diri olarak durduğunu, Allah'ın kendilerine verdiği manevi nimetlerle rızıklandıklarını, sevindik-

40 a.g.e., 95.

41 a.g.e., 100.

42 a.g.e., 180.

43 Bakara/ 154.

44 Erkan Yar, a.g.e., 96.

45 Al-i İmran/ 169-171.

lerini, arkalarından henüz kendilerine katılmamış mümin insanlara, üzülecek ve korkulacak bir şey yoktur, diye müjde vermek istediklerini, yorumu ihtiyaç bırakmadan, açıkça bildirmektedir. Yazarımız ise "Onların Allah katında rızıklandıklarının belirtilmesi, onların gerçek manada ölmediklerini ifade etmez... Aslında bunun manası 'Onlar ahirette rızıklanacaklardır.' şeklindedir. Dolayısıyla bu ayetlerdeki şehitlerle ilgili anlatımların psikolojik olarak anlaşılması daha tutarlı bir anlayıştır."⁴⁶ diyerek konuya farklı bir yorum getirmeye çalışmaktadır. Oysaki bu ayetlerde bahsedilen ve kendilerine müjde verilmek istenenler, ahiretten önce hala bu dünyada yaşamakta olanlardır. Ahirette bütün ölümler diriltilmiş olacağından, orada böyle bir ayırım yoktur. Şehitlerin ruhlarının müjde vermek istedikleri kimseler, dünyadaki ölmemiş diri olan müminlerdir. Manevi nimet ve lütuflarla sevinenler de şehitlerin ruhlarıdır. Ayrıca yazarın zikrettiğimiz ifadelerindeki "...psikolojik olarak anlamak..." ne demektir? Doğrusu izaha gereksinimi vardır. Bu ayetlerde anlatılan olguların gerçek olmayıp, zihinde hayal edilen türden şeyler olması anlamına mı gelmektedir, yoksa başka bir anlamda mı kullanılmıştır? Bu husus belli değildir. İnsanın bedeninden başka ruhu olduğunu açıkça bildiren ve buna delalet eden yüzlerce hadis vardır. Yazar bunlardan bir kısmını reddetmiş ve bazılarını da kendi anlayışına göre yorumlamıştır.

2. Hadisler

Yazarın tezini hazırlarken izlediği yaklaşımın bir neticesi olarak, "Hadislerde"⁴⁷ İsrâ olayının devamı olarak yer alan mirac ise, toplumsal bilincin çeşitli kültürlerin etkisinde kalarak ürettiği senaryolardır."⁴⁸ diyerek, Hz. Muhammed'in ruhunun mirac sırasında diğer peygamberlerin ve bir kısım insanların temessül etmiş ruhlarını görmesini reddetmiş oluyor. Hatta Hz. Muhammed dahil, peygamberlerin de ruhsuz olduklarını ve tamamen yok olmuş olduklarını belirtiyor.⁴⁹

İnsanın bedeninden başka ruha sahip olduğu hakkında 100'den fazla hadis vardır. Bu hadislerin çoğu sahihtir. Bu sahih hadislerden üç tanesinin anlamını zikretmek istiyoruz: "Mümin ruhu çıktığı zaman onu iki melek karşılayıp alırlar ve yükseltilenlere kadar götürürler..."⁵⁰ "Ruhlar sınıf sınıf toplanmış askerlerdir (topluluklardır). Onlardan birbirleriyle tanışmış olanlar birbirleriyle anlaşır ve sevinirler. Birbirleriyle tanışmayanlar, ihtilaf etmişler, birbirlerinden ayrılmışlardır."⁵¹ "Sizden önceki milletlerden iyi bir kimsenin ruhunu melekler karşıladılar ve 'ne hayır (iyilik) işledin'

46 Erkan Yar, a.g.e., 96.

47 Bu konudaki Hadis için: Buhari, *Sahih*, Kitabı's- Salat, B.I, 1/91; Müslim, *Sahih*, Kitabı'l- İman, 1/145.

48 Erkan Yar, a.g.e., 97.

49 Bkz. a.g.e., 95-100.

50 Müslim, *Sahih*, Kitabı'l- Cennet. 75, Hadis No: 2872.

51 Buhari, *Enbiya*, B. 2; Müslim, *el- Birr*, B.49, Hadis No: 159-160; Ebu Davud, *Sünen*, Mısır, h.1328, Edeb, B.16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, VI, 295, 537.

İnsanın ruhu olduğu ve bu ruhun da bekasının bulunduğu hakkındaki yüze yakın hadisi İbn Kayyim el- Cevziyye "er-Ruh" isimli kitabında toplamıştır.⁵³ Ruh hakkında dirilerin öldükten sonra ruhlarının yok olmayıp durduğu ve ruhlarının nimetlendirilmesi veya azaplandırılması hakkında elliye yakın sahabi, Hz. Peygamberin sözlerini rivayet etmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamberin ruhunun, kendisine yapılan salat ve selamları aldığına dair hadisler vardır.⁵⁴ Kur'an'da da bu hususta şöyle bir ayet vardır: "Şüphesiz Allah ve melekleri o peygambere çok salat ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin. Tam bir teslimiyetle selam verin."⁵⁵ Hanefilere göre namazların sonunda teşehhüdden sonra Allah'ın bu emrettiği salata okumak sünnet, Şafiilere göre farzdır. Eğer Hz. Peygamber ruhuyla beraber yok olmuş olsaydı, ona salat ve selam getirmek boş ve faydasız bir iş olurdu.

İnsanın canlı bedeninden başka ruhu olmadığını iddia etmek, peygamberlere inen vahiy konusunda da ciddi sıkıntıya yol açar. Çünkü Allah, Kur'an'ı peygamberin ruhuna indirmiştir. "Onu (Kur'an'ı), Ruhu'l- Emin (Cibril), Allah'ın azabıyla kötülüklerden sakındırıcaklardan olman için kalbine (ruhuna) indirdi."⁵⁶ Buradaki kalb, peygamberin et parçası olan kalb veya beyni değildir, onun ruhudur.

"Kur'an varken hadisleri kabul edemeyiz." demek, doğru değildir. Çünkü peygamberin sözleri, Kur'an'ın tefsiri mahiyetindedir. Enes b. Malik ve daha birkaç sahabi tarafından rivayet edilen hadiste, Bedir Gazvesi'nde öldürülen müşrikler bir kuyu içine atıldıklarında, Rasülulah, onların başına kadar gitti ve onların isimlerini söyleyerek "Sizler Allah'ın ve Rasülünün size vaat etmiş olduğu şeyleri gerçek olarak buldunuz mu? Ben Rabbimin (diğer rivayette Allah'ın) bana vaat ettiği şeyleri gerçek olarak buldum." diye seslendi. Ömer, peygamberin sesini işitince, "Ey Allah'ın elçisi! Onlar nasıl işitecekler? Onlar leş olup kokmuş oldukları halde nasıl cevap verecekler?" deyince, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ediyorum ki, benim söylemekte olduğu sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz. Lakin onlar cevap vermeye muktedir olamazlar."⁵⁷ Nitekim yazar, bu meşhur hadisi tezine almış ve "Bu hadiste yer alan ifade Kur'an'ın ölümlerin hitapları algılamayacağını ve peygamberlerin beşer olduğunu vurgulayan anlatımlarla çelişik bir durum arz eder. Peygamber ölümlerin hallerinden anlayacak

52 Buhari, Buyu', 17; Müslim, Musakat, B.16, Hadis No:26; Nesai, Sünen bi- Şerhi'l- Hafız Celaleddin es- Suyuti ve Haşiyetu'l- İmam es- Sindi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, Cenaiz, 117; Darimi, Sünen, Dimeşk, h.1349, Büyü', 14.

53 İbn Kayyim, el- Cevziyye, er- Ruh, Bağdat, 1985.

54 Bu hadislerden birisi için Bkz. Ebu Davud, Menasik, 96; Ahmed b. Hanbel, III, 537.

55 Ahzab/ 56.

56 Şuara/ 194.

57 Buhari, Kitabu'l- Megazi, c. V, Bab: 8-9; Müslim, Kitabu'l- Cennet, Bab, 17, Hadis No: 2873-2874, Nesai, Kitabu'l- Cenaiz, Bab, 117.

derecede normal dışı özelliklere sahip bir varlık değildir.”⁵⁸ şeklinde bizce hatalı bir yorum yapmıştır. Konuyla ilgili bu tutumunu şu sözleriyle de devam ettirmiştir: “Eğer peygamber, savaş sonrası müşrik ölümlerine seslendiyse, bununla Bedir savaşına katılan Müslümanların moralini yükseltmeyi amaçlamış olur.”⁵⁹

Bu ifadeler ve tutumlar bize öyle bir kanaat veriyor ki, insanları ruhsuz kabul ettiği için, anlamı açık olan Kur’an ayetlerini ve hadisleri bu iddiası doğrultusunda yorumlamaya ve anlamlandırmaya çalışmakta ve insanın ruhu olmadığı tezini savunmaya devam etmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de yüzlerce ayet insanın ruhunun baki kaldığına, işaretiyle, iktizasıyla ibaresiyle delalet etmektedir. Birkaç tane misal verelim:

“...Sonra herhangi birinize ölüm geldiğinde, elçilerimiz, artık ve eksik bir şey yapmaksızın onun ruhunu alırlar. Sonra onlar, gerçek sahipleri olan Allah’a döndürülüp, götürülür.”⁶⁰ Bu ayette “Allah’a döndürülen ve götürülen” ifadeleriyle belirtilenler elbette çürümeye maruz, cansız cesetler olmayıp; ruhlardır. Bu şekilde insanların öldükten sonra Allah’a döndürüleceklerine dair pek çok ayet vardır:

“Çünkü o (inanmayan), Rabbine hakikaten dönmeyeceğini sanmıştı.”⁶¹ “Siz ey insanlar! Şüphesiz o halden, bu hale uğrayacaksınız.”⁶² O halden bu hale uğrayan şey insanların ruhlarıdır. “Ey emin ve mutmain olan ruh! (iman edip iyilik yapmış olan kimsenin ruhu) Sen hoşnut edilmiş ve kendisi senden razı olarak Rabbine dön.”⁶³

Sayın Yar, zikrettiğimiz tezinde “Kaldı ki, kalp gözü açık olanların ruhun ölmezliğine dair iddiaları bilgi olarak bir değeri haiz değildir... Fakat insanın ölümlerinde birlikte yokluğunu belirten ayetlerin buna imkan vermediğini söyleyebiliriz.”⁶⁴ Yine bu sözlerinin devamında “Nefislerin ölmez ve ebedi olduğu ve bu niteliklerle yaratıldıklarının kanıtlanmasında nakli delillerin, akli delillerden daha fazla önem kazanması gerekir... Halbuki ilahi mesaj içerisinde ruhların ölmezliği lehinde bir kanıt mevcut değildir.”⁶⁵ diyor. Başka bir yerde de İnsanın baki kalan ruhu olmadığı için, ölünce “Bedeninin bütünlüğünün bozulmasından sonra o yaratılmış olduğu toprağa dönüşmektedir”⁶⁶ diyerek yok olduğunu söylüyor.

Yukarıda ayet ve hadislerle insanda ruhun mevcudiyetini gösterdik. Ruhun mevcudiyeti konusunda, sanki hadis dini delillerden değilmiş gibi, hadisleri kabul

58 Erkan Yar, a.g.e., 98.

59 Erkan Yar, a.g.e., 98.

60 En’am/ 61-62.

61 İnşikak/ 14.

62 İnşikak/ 19.

63 Fecr/ 27-28.

64 Erkan Yar, a.g.e., 95.

65 a.g.e., 95.

66 a.g.e., 92.

etmemek doğru bir tutum değildir. Bununla birlikte, hadislerden sarf-ı nazar etsek bile, insanın ölümlü birlikte yok olduğunu belirten bir tek ayet dahi yoktur. Aksine insan öldükten sonra, ruhunun baki kaldığına dair ayetler çoktur. Bunların bir kısmını yukarıda gösterdik.

İlahi mesajlar içerisinde ruhların ölmezliği lehinde yüzlerce kanıt vardır. Kur'an'ın yanında, Kitab-ı Mukaddes'te yani Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'te insan ruhunun bekası anlatılmaktadır. Müslümanlar, Yahudiler, Hıristiyanlar yanında, diğer çeşitli dinlere mensup olan kimseler de insan ruhunun bekasına inanmaktadırlar. Demek insanların fitrat-ı selimleri şahadet etmektedir ki, insan bu cesedinden başka bir ruh sahibidir. Cesedi ölür fakat ruhu ölmez⁶⁷

Bütün peygamberler, insanların ruhlarının ölmeyeceği konusunda ortak bir tebliğde bulunmuşlardır. Ayrıca insanın ruh sahibi olduğu akli ve ilmi delillerle de ispat edilir.

3. Ruhun Mevcudiyetine Dair Akli ve İlmi Deliller

Başta geçtiği gibi hayvanlar, serbest ihtiyar sahibi olmayıp kendilerine verilen hayatlarını koruma, nesillerini devam ettirme, yiyeceklerini bulup yeme ve daha benzeri bir takım iç güdülerini dahilinde hareket ederler. İnsanî ruha sahip olmadıkları için sorumlu değildirler. İnsan ise işlerini içinden gelen serbest ve hür iradesiyle yapar. Kendi içinden gelen serbest bir irade ile oturur, kalkar, istediği bir eylem yapar.

Madde atıldır (eylemsizdir). Maddenin hareketi dışardan bir itme ile olur. Madde cansızdır, şuursuzdur, akılsızdır, kendisini bilmesi ve tanınması yoktur. ⁶⁸ Ne kadar mükemmel organize edilirse edilsin bütün maddeler tabiat kanunlarına bağlıdır. Ne kadar mükemmel makine ve bilgisayar yapılırsa yapılsın hareketi dışarıdan kendisine tatbik edilen enerjiye bağlıdır. Makineye enerji verince hareket eder, enerji kesilince durur. Düşünen ve serbestçe hareket eden bir bilgisayar ve robotun yapılması muhaldir.

Öyleyse insanda, onun serbestlik ve sorumluluğunu belirleyen, madde olmayan, akıl ve irade sahibi ve kendiliğinden fail olan bir ruh vardır. Bu ruh insan ölüp bedeni çürüdükten sonra da bedenine yaptıkları sorumlu olarak kalacaktır. Eğer insanda irade ve hürriyete sahip, aklına danışarak hareket eden, kendiliğinden fail bir ruh olmasaydı, o işlerinde mecburi olur ve sorumluluğun bir anlamı kalmazdı.

İnsan bedeninin bütün hücreleri, hatta beynin hücreleri dahi, beslenip boşaltım yaparak, yenilenmektedir. İnsan vücudu 6-7 sene içerisinde tamamen

67 Bkz. Razi, *Tefsir-i Kebir*, V, 645.

68 Maddenin özellikleri için Bkz. Muhittin Bağçeci, *Kelam İlmine Giriş*, Kayseri, 2000, 88-91.

değişmektedir. 80 yaşındaki insanın bedeninde 15 yaşındaki bedeninden hiçbir iz ve kalıntı kalmamıştır. Halbuki 2-15 yaşındaki yaptıklarını, ettiklerini hatırlamaktadır. "Şurada şöyle bir ilkokul vardı. Ben buraya soğukta üşüyerek gelirdim. Okul kapısının önünde duran bir satıcıdan 100 paraya tatlı almıştım. Aramızda çıkan bir kavgada arkadaşım bana bir taş atmıştı ve kafam yarılmıştı...." diyerek, hepsini hatırlar. Yani 2 yaşından itibaren yapıp ettiği olayların içerisinde bedeni 80 yaşında da olsa değişmeden kalan bir "Ben'i" vardır. "Şu zamanda ben şöyle yaptım, şu zamanda kolum kırıldı, 30 yaşından itibaren saçlarım dökülmeye başladı...." Gerçekten de beden kendisini terkip eden hücrelerle birlikte daima değişmektedir. Fakat insanda bedeni, fikir ve zevkleri değişse de değişmeden kalan ve maddi olmayan bir "Ben" vardır. Bu "Ben", bedenini kullanarak bütün işlerinin sahibi olan bir şeydir. İnsan bedeni ölünce, ölmeden kalacak olan da bu bendir.

Bahsi geçen tezin sonuç kısmında "İnsan beyni ile düşünür, diğer organlarıyla bu düşüncesine uygun fiiller gerçekleştirir... Ben ise, canlı organizmanın ahenkli işleyişi içerisinde oluşan fiziksel, duygusal ve düşünsel fiillerin bütünüdür."⁶⁹ denilmektedir.

Beyni, insanların üretilip kullandıkları bilgisayarlara benzetmek pek ala mümkündür. Bilgisayarlara yerleştirdiğimiz yazılar, resimler, sesler insan bilgi ve düşüncesinin, ses, titreşim ve yazı halindeki maddi işaretleridir. Fakat bilgisayarlara bizimiz işaretlerinin ve yazılarının yerleştirilmesi ve bunların istendiği an çıkarılması için insan unsuru şarttır. Benzetme yapılırsa, bilgisayar gibi, beyin de maddi bir teşekküldür. Bunu da şuur, bilim yapma, bilgi edinme ve düşünme faaliyetlerinde kullanacak manevi bir benin yani ruhun varlığı şarttır.

Maddenin özelliklerini bilip de çok dikkatlice düşündüğümüzde şuur, irade ve bilgi sahibi olmanın beyin gibi yer tutan maddi bir failin eseri olmayacağı anlaşılır. Diyalektik materyalistlerin "Şuur ve bilgi, duyu organları ve sınırlar yoluyla duyulanların insan beynine yansımadır."⁷⁰ sözlerinin hiçbir bilimsel kıymeti yoktur. Çünkü madde olan insan beyninin yansıma ve yansıtmadaki pasif değeri, yansıtan cisimlerdeki yansıtma rolünden başka değildir. Yansıyan şekiller bir ayna düzeninde olduğu gibi kalır. Tıpkı yazılmış kelime ve cümlelerde olduğu gibi. Bunların boşlukta yer tutan dalgalar içerisinde yansımalarından ve mekanda sıralanmalarından münasebet kurup terkip yapacak ve idrak edecek, şuur ve akıl sahibi ruh bulunmayınca bir bilgi ve düşünce husule gelmez. Beyne yansıyan şekillerin idraki ve bilinmesi ve düşünülmesi esnasındaki faaliyet, şuur sahibi olan nefse (ruha) aittir. Sayın yazarın iddia ettiği gibi, bilgiyi düşünceyi beyne atfetmek yokluğun hiçliğine bir varlık atfetmekten farksızdır. Çünkü beynin kimyasal reaksiyonlarında, kendilerine dalga eşlik eden parça ve taneciklerin reaksiyonlarında bilgi ve

69 Erkan Yar, a.g.e., 205.

70 Bkz. G.A. Vetter, *Bugünkü Sovyet İdeolojisi*, (Çev. Cemil Ziya Şanbey), Ankara, 1976, I, 87.

düşünceyi doğuracak hiçbir özellik yoktur. Beyinden çıkan kimyasal enerji, salgı, titreşim ve kendisine enerji eşlik eden elektromanyetik dalgalar, şuarsuz olan maddi şeyler ve özelliklerdir. Canlı bile olsa madde olan beyin ve özelliklerinin, başka madde ile münasebetinden maddi özellikler ve şuarsuz enerjiden başka bir şey çıkmaz.⁷¹

Şuur olaylarının, düşünce ve bilim faaliyetlerinin kaynağı hakkında modern psikolojinin iki çeşit ruh teorisi vardır.

1. Animist Teori: Bu görüşe göre ruh bedeni kullanan bedenden farklı bir şeydir. Beden ile ortak bir tarafı bulunmayan, görülmeyen bir varlık, bir özdür.
2. Mekanist (Fizyolojik) Teori: Bu görüşe göre, ruh dediğimiz şey bedene ait bir oluşumdur. Şuur olayları beynimizin bir faaliyetidir, fonksiyonudur. Karaciğer nasıl safra çıkarırsa beyin de düşünceyi ve diğer ruhi olguları meydana getirir.⁷²

Modern psikoloji, ruhi olguların denetlenip gözetlenmesinde, analiz yapma ve araştırma hususunda daha faydalı olduğu için ikinci teoriyi kabul etmektedir. Bunun diğer bir sebebi de ilimlerin pozitivizmin etkisi altında kalmasıdır. Unutmamak gerekir ki, teoriler her zaman değiştirilebilir. Fakat bu ikinci teori, şuur faaliyetleri, üzüme ve sevinme gibi olayların izahında yetersiz kaldığı için psikolojide birinci teoriye doğru bir temayül başlamıştır. Psikolojinin ölüm ötesi, öldükten sonra diriltme gibi bir meselesi ise yoktur. Halbuki gönderilen peygamberlerin hepsi, insanların öldükten sonra diriltileceklerini ve bu dünyada yaptıklarının hesabını vereceklerini tebliğ etmişlerdir.

4. İnsanın Sorumluluğu ve Öldükten Sonra Dirilmesi

Erkan Yar, çalışmasında "Kur'an, insanın mutlak olarak yeniden yaratılacağından bahsederken, insanın yeniden yaratılışındaki ontolojik mahiyetinden söz etmez... Ayetler bu diriltmenin nasıllığını açıklamamakta fakat bu dirilişin 'yeni Diriliş' ve 'Bilinmeyen' tarzda olduğunu belirtmektedir."⁷³, "İnsanın yeniden yaratılışındaki mahiyetinin bilgisine sahip olmadığımız gibi, onun yeniden yaratılışında kişisel kimliğinin nasıl korunacağını bilgisine de sahip değiliz."⁷⁴ demektedir. Halbuki Kur'an'daki ayetler, cesetlerin diriltilmesinin nasıl olacağını açıklar. İnsanın kişisel kimliğini koruması da baki olan ruhunun, yaratılan bedenine iadesi ile olacaktır. Kur'an'da Allah cesetlerin diriltilmesini, yağmuru yağdırarak, bunlarla bitkileri ve meyveleri bitirmesine benzetiyor. "Rahmetinin önünde müjdeciler olarak rüzgarları gönderen Allah'tır. Rüzgarlar yüklü bulutları taşıdığı anda, onu ölü bir memlekete göndeririz ve onunla su indiririz. Suyu da her türlü üründen çıkarırız.

71 İnsanda bedeninden başka ruhunun mevcut olduğu hakkında daha çok ilmi deliller için Bkz. Muhittin Bağçeci, *Allah'ı Bilmek*, Kayseri, 2000, 63-84.

72 Bkz. Sabri Özbaydar, *Psikoloji*, İstanbul, 1986, 16.

73 Erkan Yar, a.g.e., 203.

74 a.g.e., 204.

İşte ölümlerin de diriltişi böyledir.⁷⁵ Başka ayetlerde de ölümlerin diriltişi, çıkarılışı böyledir, deniliyor.⁷⁶ Yani bitkilerin çıkarılması gibidir.

Allah önce bitki, hayvan ve insanları tohumuz yaratmıştır. Sonra bunları tekrar tekrar yaratmayı, tohumları ile devam ettirmektedir. Biyolojinin kesin olan kanunu şudur ki, önceden tohumu olmadan bir bitki ve ağaç bitmez. Tenasül bî-nefsihi (Abyogenez) batıldır. Tohumdaki DNA'da da bitki ve canlının planı yazılıdır.

Allah açıkça kıyamet gününde ölümlerin kabirlerinden kaldırılıp diriltilmesi bitki ve ürünlerin ve meyvelerin bitmesi gibi dediğine göre, Ahirette önce insanların çok iyi bildiği DNA'larını yaratacak ve bundan bitkileri tohumlarından çıkardığı gibi, insanların bedenlerini çıkaracaktır. Peygamberimiz bir hadisinde "İkinci nefhadan sonra Allah gökten bir su indirecektir. İnsanlar, bitkilerin bittiği gibi bitecektir. İnsanın kuyruk sokumu kemiğinden başka bir şey kalmayıp çürüyüp yok olacaktır. İnsan kıyamet gününde bundan yaratılıp, terkip olunacaktır."⁷⁷ Bu hadisin başka bir rivayet şeklinde yine Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Kuyruk sokumu kemiği hariç insanoğlunun her tarafını toprak yiyip tüketecektir. İnsan bu kemikten yaratıldı ve bundan diriltiştir terkip olunacaktır."⁷⁸ Hadiste "insan bu kemikten yaratıldı" denilmiştir. Buna göre, bu kemikten kastedilen DNA'dır. Hadislerde kuyruk sokumu kemiği alakasından dolayı mecaz olarak kullanılmıştır. "Zikr-i Küll, irade-i cüz veya zikr-i mahal, irade-i hal'dir" Yani bu kemik zikredilerek ondaki DNA kastedilmiştir. Yüzlerce sene toprağın altında ceset çürüdükten veya yakıldıktan sonra DNA molekülü de dağılıyor. Fakat Allah, her insanın DNA'sını (bedeninin planını) bütün tafsilatıyla bilir. "Biz toprağın, onların cesetlerinden neler yiyip eksilttiğini elbette biliyoruz. Yanımızda her şeyi kaydedip, muhafaza eden bir kitap vardır."⁷⁹ diyor. Nitekim Ebu Said el-Hudri'nin rivayetine göre, o, bu nedir, diye sormuş. Hz. Peygamber de "Hardal tohumu kadar bir parçadır." buyurmuştur.⁸⁰ Muzhiri, bu hadisi açıklarken "Allah, insanı tekrar yaratmak için bunu iade edecektir."⁸¹ demiştir.

Allah insanın kuyruk sokumu kemiğine ait veya diğer kemiklerindeki dağılmış DNA moleküllerinin kalan atomlarından insanın DNA'sını terkip edip yaratacak, bundan da tohumdaki DNA'dan bitkiyi yarattığı gibi insanın bedenini yaratacaktır. Yarattığı bu bedene de ruhunu gönderecektir. Ruh ölmez, değişmez ve yok olmaz. Bu yok olmayan, insanın dünyadaki bedenine ait olan ruh, o gün dünyada neler yapıp, neler yapmadığını hatırlayacaktır. "O gün insana neler yapıp, neler yapma-

75 Araf/ 57.

76 Fatır/ 9; Ayrıca Bkz. Kaf/ 9-11.

77 Buhari, Tefsir, 39. Sure (Zümer), VI, 34,79; Müslim, Fiten, 141, IV, 2271; Nesai, Cenaiz, 117, IV, 111-112; İbn Mace, Zühed, 32, II, 1425.

78 Müslim, Fiten, 142, IV, 2271; Ebu Davud, Sünen, 22, V, 108.

79 Kaf/ 4.

80 Sünen-i Nesai bi- Şerhi'l- Hafız Celaleddin es- Suyuti ve Haşiyetu'l İmam es- Sindi, Çağrı Yayınları, IV, 112.

81 Aynı eser, Aynı yer.

diği haber verilir. Bunun da ötesinde (bilakis) insan kendi mazeretlerini sayıp dökse bile nefesine karşı bir şahittir.⁸²

İnsanın ruhu değişmeden kaldığı için ahirette bedenine iade edildiği zaman, dünyada neler yapıp ettiğini hatırlayacaktır. Aksi takdirde, dünyadaki beden ölüp yok olduğu için ahirette onun benzeri olarak yaratılan beden başka beden olacaktır. Yeniden yaratılmış bedenin dünyadaki bedenle hiçbir alakası olmayacak ve dünyadaki kimliğini muhafaza etmesi de imkansız olacaktır. Allah'ın kudreti ve yaratması mümteniata (muhallere) taalluk etmez. Asıl insanın baki kalan ruhunun inkarı, Allah'ın adaletinin inkarını ve hatta öldükten sonra diriltimlenin olmayacağını gerektirir. Tamamen yok olmuş, buharlaşmış bir bedenin suçlarını, yerine yaratılan benzeri olan bir bedene vermek faydasız oyun oynamak ve eğlenmek gibidir. Allah oyun oynamak ve eğlenmekten münezzehtir.

Bir işi yapan bilgisayarlı (elektronik beyinli) robot, yakılıp yanarak tamamen yok olunca, bunun yerine yapılan benzeri bir robot, yok olan robotun asla aynı olmayacak ve ona "Yok olan robotun işini, sen yaptın." demek de, muhal olacaktır. Mesela İskoçya'da bir koyunun alınan zigotuna, bundaki DNA çıkarılarak, aynı koyunun sırtından alınan bir DNA yerleştirildi ve "Doli" ismi verilen bir kuzu doğdu, büyüdü. Şimdi kopyalama yoluyla meydana gelen bu koyun, anasının tam benzeri oldu. Bu koyuna anasına benzediği için anasının yaptığı bir suçu "Sen yaptın" demek doğru olur mu? Birin iki, ikinin bir etmesi muhaldir. Biri önceden yok olmuş, diğeri sonradan yaratılmış, birbirinin benzeri iki canlı, birbirinin aynı değildir. Önceden yok olmuş kimlikli bir bedenin yerine yaratılan bedenin, önceki bedenin kimliğini muhafaza etmesi muhaldir. Bunların muhal olması aklın bedihiyyatındandır. Muhal olan şeylere (mümteni'ata) Allah'ın kudreti taalluk etmez. Muhal olan bir şeye inanmak masal ve hurafeye inanmaktır. Dinde mümteniata yer yoktur.

Eğer, "Allah, ruhsuz insanın dünyadaki yaptıklarını ve ettiklerini ve tüm kimliğini bilir ve ahirette bunun yerine yaratacağı benzeri insana bunları yükler." denilirse, biz de deriz ki: Bu başkasının zihnindeki bilgilerin, bunlarla ilgisi olmayan, yeniden yaratılan insana yüklenmesi demektir. Hadd-i zatında bu, Allah'ın ilminde, yok olmuş insana ait bilgilerin, ahirette yaratılan yeni insan bedeni ile hiç ilgisi olmaz. Çünkü sonradan yaratılan beden, yazara göre, baki kalan ruhu ve yaptıklarını hatırlayan ruhu olmadığı için dünyadaki bedeninin yaptıklarını hatırlamaz ve bunların bilincinde olamaz.

Şayet "Allah, önceki ruhsuz bedenin yerine yarattığı bu bedene, dünyadaki bedenin yaptıklarının bilincini ve bunları hatırlamayı verir. Çünkü Allah önceki bedenin ne yaptığını bilir." denilirse, biz de deriz ki: Bu "Halisünasyon" olur. Ahi-

rette yaratılan kişiye, gerçekte yapmadığı şeyleri ve başka bedenini yaptığı işleri yapmış gibi gösterilir ve bu durum bir anormallik ve delilik hastalığı olur. Allah böyle yapmaktan münezzehtir.

Bu konuda büyük İslam Filozofu İbn Rüşd (ö. 595/1198) şöyle diyor: "Gazali'nin açıkladığı gibi, baki kalan ruhu olmadan yok olan ceset, dünyadaki şahsiyeti ve kimliği ile iade edilemez. Ahirette yaratılan vücut, dünyada yok olan vücudun kendisi olmayıp, benzeri olan bir vücuttur. Bu sebeple kelamcılardan "Nefis (ruh) arazdır, iade edilecek olan, yok olan cesetlerdir" diye inanan kimsenin mezhebine göre insanların ahirette diriltilip iade edileceğine inanmak sahih olmaz. Çünkü yok olup da sonra ahirette yaratılan beden, nev'i (tür) itibariyle bir olup, adet itibariyle bir değildir. Biri dünyadaki beden, diğeri de ahiretteki beden olmak üzere, adet itibariyle iki beden olur."⁸³ O halde insanın sorumlu tutulması yaptıklarının şuurunda olan geçmiş işlerini hatırlayan baki kalan ruh sahibi olması ile mümkündür. İnsanın sorumlu tutulmasının ve öldükten sonra diriltilerek yaptıklarından hesaba çekilmesinin imkanı akıl ile ispat edilir. Bunun vukuu da nakil ile sabit olur. Aklen mümteni olan bir görüşün dinde ve ilimde yeri yoktur.

Erkan Yar, çalışmasında "İnsanın ahirette ellerinin, ayaklarının şahitlik edeceği, cehennemde yanan ciltlerin yenileriyle değiştirileceği vs. tanımlamalar ahirette, insanın dünyada iken yaptıklarından mutlaka sorumlu olacağını vurgulayan sembolik anlatımlar olduğuna daha önce dikkat çekmiştik."⁸⁴ diyor. Bunlar yazarın ifade ettiği gibi sembolik anlatımlar olmayıp, hakikattir. İnsanın yaptıklarının bilincinde olan ruhu inkar edilirse böyle demekten başka çare kalmıyor.

İnsan ruhu, şuurlu olarak bedenine yaptırıp ettirdiklerinin bir kısmını zamanla unutsa bile, sonra bunları hatırlar. Yani insanın ruhunda şuurlu olarak yaptığı işlerin hepsinin bilgisi kalır. İnsan ruhu, şuurlu, hür ve kendiliğinden faildir. Bu sebeple kendi ağzına yalan söyletebilir. Allah, insanlar ahirette dünyada yaptıklarını inkara yeltenince "O gün ağızlarının üstüne mühür basarız (ağızlarını kapatırız). Dünyada ne suç işledilerse bize elleri söyler, ayakları da şahitlik eder."⁸⁵ diyor. Yani Allah, dünyada işledikleri günahların, ruhlarındaki bilgisini ellerine ayaklarına aksettirerek harika bir şekilde söyletir. Sonra insanlar ruhları ile bildikleri suçlarını dilleri ile itiraf etmeye mecbur kalırlar.

Sonuç

İnsanlar ve peygamberler ruhsuz ve sadece maddi beyinleri ile düşünen kimseler olunca, bu durum meleklerin, peygamberliğin, vahyin, ilhamın, sadık rüyaların ve peygamberlerin ahiretteki şahitliğinin, mucize ve kerametinin ve ahirette

83 İbn Rüşd, *Tehâfütü't- Tehâfüt*, Mısır, h. 1321, 134.

84 Erkan Yar, a.g.e., 204.

85 Bkz. Nur/ 24.

öldükten sonra diriltilmenin yokluğunu ve peygamberlerin öldükten sonra tamamen yok olmalarını gerektirir.

İnsanın maddi olmayan, tamamen manevi bir cevher olan ruhu ve bunun akıl, vicdan ve serbest dileme özellikleri olmasaydı, Emmanuel Kant, "Duyularla hissedilen vücut için bulacağımız illet de duyularla duyulan olur."⁸⁶ sözünde haklı çıkardı. O zaman duyular alanına giren eşyadan, duyular alanının dışında kalan büyük Yaratıcı, Allah'ın varlığına intikal edilemeyecekti. Çünkü sadece maddi olan beden ve bunun duyularının maddeyle temasından, maddeden başka bir şeyi hissedip algılaması mümkün olmayacaktı. Yani sadece canlı olup da ruhu olmayan insan, hayvan gibi bir şey olacaktı. İnsan ruhuyla ve bunun özellikleri olan aklı, vicdanı ve iradesiyle insandır.

Sayın Yar garip bir yaklaşımla , ruhun ahirette yaratılan bedenine girmesinin tenasüh olacağı iddiasında bulunarak⁸⁷ şöyle der: "Ruhun ahirette bu dünyadaki bedenine benzer bir bedenle ilişki kurması mümkündür. Fakat bu görüş insanı tenasüh fikrine götürebilir."⁸⁸

Yazar, ahirette ruhun bedenine iadesi konusunda da yine şunları söylemektedir: "Bu durumda da onun dünyada başka bir bedenle ilişki kurma yetkinliği vardır, demektir. Bu ise tenasüh fikrinin dayandığı temel kabullerden biridir."⁸⁹ Baki kalan ruhun, ahirette bu dünyadaki bedeninin tam benzeri bedenine iadesi niçin tenasüh olsun? Tenasüh, ruhun dünyada başka başka bedenlere girmesine inanmaktır ki, bu batıldır. Müslümanlar buna inanmazlar. Bu inanış öldükten sonra diriltilmeyi inkarı gerektirir.

Bugün insan DNA'sının (900.000 sayfalık bir yazı) %97'si okunmuş, geri kalan okunamayan kısımlar arasında ruhunun bedenine ait olduğu kayıtlı olabilir. Baki kalan ruhun dünyada başka bir bedene girmesi imkansızdır.⁹⁰ Ruhun ahirette Allah'ın bildiği, dünyadaki DNA'sını yaratarak bundan vücudunu inşa ettiği bedenine girmesinin tenasüh olması niçin düşünülün? Bu iddia tamamen geçersizdir.

Hülasa; insan, bedenini alet olarak kullanan ruh sahibidir. Yaptıklarının bilincinde olan ve yapıp ettiklerinin sorumluluğunu taşıyan insanın ruhudur. İşte bu ruh ölmez, yok olmaz ve baki kalır. Bu ruh ahirette bedeni ile bütünleşip tamamlanınca, dünyada yapıp ettiklerini hatırlayacak ve hesabını verecektir.

86 Bkz. Mehmet Emin, *Kant ve Felsefesi*, İstanbul, 1339, 146.

87 Bkz. Erkan Yar, a.g.e., 207.

88 a.g.e., 179-180.

89 a.g.e. 181.

90 Daha geniş bilgi için Bkz. Muhittin Bağçeci, "Tenasüh Maddesi" *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, VI, 180-182.